

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2017. – Т. 35-36. – С. 192-201

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2017. – Volume. 35-36. – pp. 192-201

УДК: 323:343.359.3(47+57+438)(091)«1921/1939»

© Роман Коцан¹

Боротьба з контрабандою на радянсько-польському кордоні у 1921-1939 роках

У статті розглянуто контрабанду як економічний злочин на радянсько-польському кордоні у міжвоєнний період. Вивчено й узагальнено причини контрабандної діяльності. Показано асортимент контрабандного товару. Досліджено кількість затриманих контрабандистів, їх національну приналежність, вартість затриманого товару як з боку Польщі, так і з боку СРСР. Показано контрабанду як політичне явище на радянсько-польському кордоні у 1921-1939 роках. Наголошено на використанні контрабандистів розвідувальними органами як Польщі, так і СРСР. Вивчено роль державних органів у справі боротьби з контрабандою зі сторони обох зазначених держав, а саме: Корпусу Охорони Прикордоння з боку Польщі; прикордонних військ, митної служби, спецслужб, місцевих органів радянської влади зі сторони СРСР. Показано вплив заходів протидії контрабанді (посилення кримінально-правової відповідальності, обмеження приватного капіталу в торгівлі, посилення охорони державних кордонів) на зменшення її обсягів.

Ключові слова

Державний кордон, контрабанда, злочин, розвідка, Польща, СРСР.

The Fight against Smuggling at the Soviet-Polish Border throughout 1921-1939

The article considers smuggling as economic crime in the Soviet-Polish border in the interwar period. The reasons for smuggling activities are studied and summarized. Range of smuggled goods is shown. The number of arrested smugglers, their nationality, the value of seized goods both from Poland and the Soviet Union are investigated. Smuggling as a political phenomenon in the Soviet-Polish border in 1921-1939 is under study. The use of smugglers by the intelligence agencies of both Poland and the USSR are emphasized. The role of public authorities of both abovementioned countries in the fight against smuggling, namely Border Guard Corps from Poland; border guards, customs, security services and local Soviet authorities on the part of the USSR are studied. The influence of anti smuggling measures (increased criminal liability, limitation of private capital in trade, strengthen of the state borders protection) on its amount decrease is studied.

Keywords

State border, smuggling, crime, scouting, Poland, USSR.

Постановка наукової проблеми та її значення. Охорона державного кордону відноситься до пріоритетних і безпекових питань кожної держави. Охорона державного кордону здійснюється політичними, економічними, військовими, імміграційними та екологічними засобами. Економічні засоби охорони державного кордону включають протидію контрабанді. Контрабанда є небезпечним явищем, яке підриває економіку держави, порушує встановлений порядок переміщення через державний кордон предметів, товарів, матеріальних цінностей (обіг яких обмежений чи заборонений), спричиняє шкоду національній безпеці й здоров'ю людей. Тому протидія контрабанді повинна постійно знаходитись у полі зору фахівців-практиків державних інституцій, які займаються охороною державних кордонів. Цей досвід може бути позитивним як з точки зору науки, так і з точки зору практики. Наукову зацікавленість становлять також заходи протидії контрабанді, які застосовувались окремими державами в різних часових проміжках їх існування. На радянсько-польському кордоні у міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.) контрабанда була поширеним явищем не тільки економічного, а й політичного характеру. Ви-

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Email: Intrel-region.dep@eenu.edu.ua

вчення цієї багатоаспектної проблеми, а також протидія їй становить неабиякий науковий інтерес.

Аналіз досліджень проблеми вказує на її багатогранність, а відтак науковий супровід даної проблематики знаходимо у працях економістів, юристів, істориків, фахівців-практиків митної і фіскальної служби, політиків та громадських діячів. Численні напрацювання даної проблематики представлені працями таких авторів, як Л. Багрій-Шахматов², Л. Бортник³, Г. Домінічак⁴, М. Карпушин⁵, В. Колдаєв⁶, О. Морозов⁷, О. Омельчук⁸, Є. Прохвіч^{9,10}, а також відображені в ряді наших публікацій^{11,12,13}. Проте, узагальнення потребують історичні аспекти боротьби з контрабандою в Україні, адже в різних часових проміжках існування нашої держави контрабанда завдавала шкоди не тільки економіці й фінансово-кредитній системі, а й становила безпеку для політичної системи. Звідси впливає політичний аспект такого небезпечного явища, як контрабанда.

Формування мети й завдань дослідження. Оцінити досвід боротьби з контрабандою на радянсько-польському кордоні у міжвоєнний період. Для досягнення мети було поставлено ряд завдань: 1). вивчити й узагальнити причини контрабанди як економічного злочину; 2). проаналізувати асортимент, вартість контрабандного товару та оцінити збитки, нанесені контрабандою, економічній системі держав (СРСР й Польщі); 3). виявити політичні аспекти контрабанди на вказаному кордоні; 4). узагальнити досвід державних інституцій, а також різноманітних заходів у справі протидії контрабанді як з боку СРСР так і з боку Польщі.

Виклад основного матеріалу. Під контрабандою прийнято розуміти незаконне переміщення товарів, предметів чи інших цінностей через державний кордон або самі предмети, незаконно перенесені чи перевезені через кордон. Термін «контрабанда» походить від італійського «*contrabando*» (*contra* – проти і *bando* – урядовий указ). Контрабанда – явище давнє. Вона згадується як нелегальне перевезення товарів з однієї країни в іншу в давньогрецьких і давньоримських істориків. Особливо широкий розвиток контрабанда набула у ХХ столітті.

Контрабанда була однією з вагомих проблем у справі охорони радянсько-польського кордону у 1921 – 1939 рр. В СРСР боротьбою з контрабандою займалися різні державні органи та

² Бойко, В.М., Багрій-Шахматов, Л. В., Попов, Г.В. (2001), Історія митної справи в Україні, Видавець Вадим Карпенко, Київ.

³ Бортник, Л.В. Корпус охорони прикордоння на Волині у 1924-1939 рр. Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Bortnyk_Liena/Korpus_okhorony_prykordonnia_na_Volyni_u_19241939_rr.pdf

⁴ Dominczak, H. (1992). Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

⁵ Карпушин, М.П. (1965). Ответственность за государственные преступления, Юридическая литература, Москва.

⁶ Колдаев, В.М. (1970). Из истории организации борьбы с контрабандой в СССР (1917– 1930 гг.), Известия вузов. Правоведение.

⁷ Морозов, О.В. (2005). Історичні аспекти боротьби з контрабандою наркотиків у ХІХ – на початку ХХ ст., Економічна безпека держави в умовах інтеграції до світового співтовариства: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Академія митної служби України, Дніпропетровськ.

⁸ Омельчук, О.М. (2003). Історичні аспекти боротьби з контрабандою в Україні, Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.

⁹ Prochwicz, J. (2003). Formacja Korpusu Ochrony Pogranicza w 1939 roku, Wydawnictwo «Neriton», Warszawa.

¹⁰ Prochwicz, J. (2013). Wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza w zwalczaniu przemytu (zarzys problematyki), Wywiad i kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej. Z działalności Oddziału II SG WP. T. III: Wydawnictwo LTW, – Łomiaki.

¹¹ Коцан, Р.І., Коцан, Н.Н., Корецька, О.В. (2007). Робота митних органів Польщі по боротьбі з контрабандою (на прикладі митної палати в Білій Підлясі), Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки, Серія: Міжнародні відносини.

¹² Коцан, Р.І. (2007). Роль митних органів України у захисті економічних інтересів держави і транскордонному співробітництві, Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих науковців, Дніпропетровськ, 30 березня 2007 р., Академія митної служби України, Дніпропетровськ.

¹³ Kotsan, R.I., Kotsan, N.N. (2007). Placówki służby celnej Polski na obszarze polskiej części Euroregionu Bug: struktura oraz ocean pracy w świetle badań ankietowych, Regiony pogranicza w dobie integracji europejskiej: wymiana współpraca wielokulturowość, Bielsko- Biala.

установи: спецслужби, прикордонна охорона, митниці, місцеві органи радянської влади. Проте, ця боротьба здійснювалася не шляхом удосконалення та виправлення помилок у керівництві економікою, а посиленням силових та адміністративних методів. Протягом досліджуваного періоду контрабанда була не лише економічним злочином і завдавала збитків фінансовій системі СРСР, а й була явищем політичним, так як контрабандистів використовували розвідувальні органи іноземних держав, в тому числі й Польщі.

Насамперед означимо причини контрабанди. На нашу думку, це:

- 1) політика держави у зовнішній торгівлі, а точніше монополія на зовнішню торгівлю;
- 2) економічна ситуація та особливості проведення нової економічної політики, що призвела до товарного дефіциту на внутрішньому ринку;
- 3) мито-тарифна політика загалом, яка зокрема обмежувала імпорту товарів широкого вжитку при неможливості забезпечити споживачів товарами вітчизняного виробництва;
- 4) переважання попиту над пропозицією, а також зростання купівельної спроможності населення;
- 5) відсутність розвинутої промисловості, дороговизна й низька якість вітчизняних товарів;
- 6) можливість збуту контрабандного товару в крамницях та магазинах, що були у приватній власності;
- 7) налагодженість легального товарообороту в прикордонній смузі – відсутність тут сільських кооперативів.

У 20-ті рр. контрабанда в Україні набула нечуваних розмірів¹⁴. У 1922-1923 рр. на українській ділянці європейського кордону СРСР лише за попередньою вартістю було затримано товарів на суму 2282307 крб. (за іншими джерелами – 3240914 крб.), у 1924-1925 рр. – на суму 3885217 крб. (6513120 крб. за іншими джерелами). Ринкова ціна товару в прикордонній смузі була приблизно на 25% вищою від вартості, що встановлювалася державою (по мірі віддалення від кордону ціни на іноземні товари ще зростали). Враховуючи, що затримана контрабанда становила приблизно 8-10% від усього нелегального імпорту (за правилами підрахунку контрабандного товару в довоєнні роки), можна припустити, що реальна ціна нелегального товару була разів у 10-11 вище зазначених цифр. Це означає, що щорічно на ринок країни поступав товар на суму 20-30 млн крб., який не обкладався жодними податками. Контрабанда поділялася на експортну і імпорту. Абсолютна її більшість припадала на імпорту. Наприклад, за 11 місяців 1924 р. в УСРР було зареєстровано 10607 випадків затримання контрабанди, з них при ввезенні товару 10076 (95% всіх затримань), при вивезенні – 533 затримань (5%)¹⁵. Частково це пояснювалось тим, що предмети контрабанди, які ввозилися до країни, затримувалися як при їх перевезенні через кордони, так і в межах країни, тоді як предмети, що вивозилися – лише при їх вивезенні.

Контрабандним шляхом ввозилася в основному мануфактура (в 1925 р. вона становила 25% імпорту контрабанди): бавовняна, вовняна (особливо цінувалася тонка вовна), шовкова, тонка шкіра (12,5% контрабанди), різні галантерейні товари (близько 21%), парфуми, спиртні напої тощо. Серед експортної контрабанди переважали золото, дорогоцінне каміння, срібло, валюта, тютюн, сало, а також сировина: прядиво, роги, щетина, конячі хвости тощо. Експортна контрабанда визначалася попитом зовнішнього ринку та наявністю тієї чи іншої сировини в прикордонних областях. Контрабандним шляхом за кордон переправлялись також музейні та архівні цінності, предмети старовини: картини, бронза, старовинний фарфор, що мав музейну цінність, гобелени. У 1922 р. при вилученні церковних цінностей за кордон почали спливати золоті хрести, панікадила, рідкісні церковні книги. Займатися контрабандою було дуже вигідно, оскільки ціни на контрабандний товар зростали в міру віддалення пункту продажу від кордону. За даними однієї з митниць за 1924 р. ціни на контрабандні товари змінювалися залежності від відстані від кордону (табл. 1).

Сприяло контрабанді й те, що в країні існувала можливість продажу контрабандного товару в крамницях та магазинах, що були у приватній власності. У 1923 р. їх кількість, у порівнянні з 1922 р., збільшилась на 40%. У 1923 р. в СРСР було зареєстровано 400-420 тис. приватних тор-

¹⁴ Макотинский, М. (1925). Борьба с контрабандой и надзор прокуратуры, *Вестник советской юстиции*.

¹⁵ Кондурашкин, И.С. (1927). Частный капитал перед советским судом. Пути и методы накопления по судебным и ревизионным делам 1918-1926, Москва.

говців, через яких здійснювалося дві третини міського товарообігу¹⁶. Враховуючи той факт, що в 20-ті рр. проводилася політика обмежування приватного капіталу, в тому числі фінансово-податковими заходами, приватні торговці були зацікавлені у продажу дефіцитного, дешевого (у порівнянні з вітчизняним) іноземного товару, навіть якщо на нього не буде документів і митного клейма.

Таблиця 1

Вартість контрабандного товару в УСРР у 1924 р.*

Найменування товару	За кордоном (крб.)	В прикордонній смузі (крб.)	Відстань до 200 верст від кордону (крб.)	Відстань понад 200 верст від кордону (крб.)
Шовкові панчохи (1 дюжина)	18	25	40	До 60
Трикотаж (м)	2	3	5	6
Кофта в'язана (1 шт)	10	18	30	40

* Джерело: Кондурашкин, И. С. (1927), Частный капитал перед советским судом. Пути и методы накопления по суддебным и ревизионным делам 1918-1926, Москва.

В умовах господарської розрухи, реорганізації прикордонної охорони не вистачало матеріальних і воєнних ресурсів щодо надійного закриття державних кордонів від провезення через них контрабандного товару.

Вздовж кордонів УСРР на польській території в містах Острозі, Рівно, Здолбунів, Соколі та інших було створено спеціальну мережу контрабандних контор, які контролювали плинність товарів. Існували подібні транзитні крамниці і в прикордонній смузі на території СРСР, зокрема в УСРР їх налічувалося 57. Часто вони ставали трактирами та конторами для обміну спирту, кокаїну (1923-1924 рр.), мануфактури, галантереї (1925-1926 рр.) на вітчизняну сировину. Важливими контрабандними пунктами в УСРР були Волочиськ, Бережанка, Гусятин, Чернокозинці, Жабиці, Ямпіль, Тетарщино, Дубосари, Тираспіль та інші (наведено не тільки контрабандні пункти досліджуваної ділянки кордону). Канали транспортування контрабандного товару територією УСРР проходили через Острог – Бердичів – Козятин – Київ; Кам'янець-Подільський – Проскурів – Київ. З Києва товар переправляли до Харкова, Ростова-на-Дону та Москви. У 20-ті рр. великі партії контрабандного товару доставлялися морем на турецьких суднах у порти Криму та Одеси, звідти намагалися вивозити золото та валюту¹⁷.

Контрабандний товар перепродувався в окремих магазинах у великих містах. Для збуту товару існували і так звані «чорні біржі» - місця нелегальних операцій – купівлі-продажу валюти, золота, платини тощо.

Товар переправлявся човнами, бричками, прикритий гноєм, сіном, або мішками з борошном; мануфактурою обгортали тіла контрабандисти, перевозячи таким чином за один раз до 70-80 аршин тканини. 200% чистого прибутку давав експорт живої худоби, яку переводили через кордони начебто на водопій. Контрабандою промишляли окремі особи або групи осіб, часто використовували дітей у віці 12-15 років¹⁸.

Затримання контрабандистів на кордоні ускладнювалось тим, що у 20-ті рр. кордонами стали не географічні чи національні, а політичні розподіли держав: нерідко було розділено колись єдині округи, населені пункти. Населення, що проживало вздовж прикордонної смуги по обидва боки знали одне одного, навіть були родичами, пов'язаними між собою економічно. Це полегшувало перевезення товару. Саме тому серед затриманих прикордонниками контрабандистів 50% склали жителі прилеглих до кордону сіл.

У містах до продажу контрабандного товару були причетні торговці, комісіонери, власники приватних підприємств (80%). З'явилися окремі групи населення, для яких контрабандний промисел став професією, зокрема організовані групи контрабандистів, які мали тісні стосунки

¹⁶ Народное хозяйство СССР за 1922–1923 гг. (1924), Москва-Ленинград.

¹⁷ Державний архів Служби безпеки України (ДА СБУ), Ф. 30, Спр. 427, Т.1, Ч.1, Арк.19.

¹⁸ Гнітько, С. Боротьба з контрабандою в Україні у 20-і роки, режим доступу: www.sbu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42157

з іноземним капіталом і користувалися за кордоном широким кредитом для закупівлі товару для контрабандного ввезення¹⁹.

Зв'язки з контрабандистами мали і окремі відповідальні працівники радянських органів. Наприклад, у 1924 р. у справі оперативної розробки контрабандистів «Даєшь Варшаву» проходив завідувач економічним відділом Торгового представництва СРСР в Польщі Блех. Того ж року встановлено причетність до перевезення великих партій контрабандного товару до УСРР М. Станіславського-Любинського, колишнього співробітника Закордонного відділу ЦК КП(б)У і Польського бюро ЦК, на момент його викриття – уповноваженого іноземним відділом ОДПУ в УСРР Я. Вайнштейна, колишнього співробітника ДПУ та інших²⁰. Подільським губвідділом ДПУ в 1923 р. були викриті деякі контролери радянської митниці, причетні до перевезення контрабандного товару (їх було знято з посад, заарештовано і передано до суду)²¹.

Кількість контрабандистів і вартість затриманого товару зростали: за не повними даними у 1923-1924 рр. на всіх ділянках західного кордону з контрабандним товаром було затримано 22808 осіб²², а в 1925-1926 рр. – 32160 осіб²³.

За 11 місяців 1924 р. на українській ділянці загалом було затримано контрабандного товару на суму 1 млн 140 тис. крб. Найбільша кількість затримань припадала на українсько-польський кордон – 6993 (близько 70%) на суму близько 607 тис. крб. Для порівняння зазначимо, що за той же проміжок часу на українсько-чорноморській ділянці було зареєстровано 1060 затримань (122301 крб.), у Київському районі – 1668 (250488 крб.), у Харківському – 467 (13192 крб.)²⁴.

З метою приховування нелегального товару, контрабандисти нерідко виготовляли митні преси, на якому друкували фальшиві пломби митниць. Так, у 1923 р. Контррозвідальним відділом (КРВ) Київського губвідділу ДПУ було ліквідовано групу контрабандистів, що виготовили фальшивий прес Олевківської митниці та друкували на ньому фальшиві пломби, які збували в різних містах України (справа Лейкіна та ін.). Того ж року у Києві було вилучено фальшивий прес Мінської митниці (справа Караулова)²⁵.

Контрабандний товар часто перевозили співробітники іноземних місій в СРСР, які користувалися правом безоглядового провозу дипломатичної пошти та особистого багажу²⁶. Так, у 1923 р. КРВ Київського губвідділу ДПУ отримало інформацію, що Польська місія та її дипкур'єри, що їздили за маршрутом Москва – Харків – Київ – Варшава, займалися вивозом за кордон коштовностей, валюти, творів мистецтва. Водночас вони під виглядом дипломатичного багажу репатріантам ввозили до країни контрабандний товар, який збували у Москві та Києві. У червні того ж року група по боротьбі з контрабандою КРВ вилучила у магазині Золотницького на Хрещатику близько 8 пуд. шовку, завезеного співробітниками польської місії контрабандним шляхом під виглядом дипломатичної пошти, та іншого контрабандного товару на суму 1 трлн крб. грошовими знаками. Дипкур'єри, причетні до цього, були звільнені з посад польським урядом і виїхали з України (справа «Діюс ІРЕ»)²⁷.

Майже водночас було виявлено, що польським дипкур'єром Биньковським привезено до Києва 720 кг контрабандного товару на суму близько 6 тис. дол. США начебто для польського кооперативу. Товар змогли затримати лише під час переправи його до Москви (раніше він зберігався в приміщенні Польської місії)²⁸. Існувала ще й так звана «напівлегальна» контрабанда: посилки громадянам СРСР з-за кордону від родичів, від колег, що виїжджали у відрядження; гуманітарна допомога у вигляді одягу, мила, медикаментів, продуктів харчування, що підляга-

¹⁹ Колдаев, В. М. (1970). Из истории организации борьбы с контрабандой в СССР (1917– 1930 гг.), Известия вузов. Правоведение

²⁰ ДА СБУ, Ф.13, Спр.162, Т.20, Арк. 50, 51.

²¹ ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 162. – Т. 2. – Арк. 61.

²² Макотинский, М. (1925). Борьба с контрабандой и надзор прокуратуры, Вестник советской юстиции.

²³ Зубов, Н. (1971), Ф.Э. Джержинский. Биография, Москва.

²⁴ Макотинский, М. (1925). Борьба с контрабандой и надзор прокуратуры, Вестник советской юстиции.

²⁵ ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр.193. – Арк. 43, 45, 93.

²⁶ Положення РНК РРФСР від 21 грудня 1921 р. про введення політ контролю (заборонялося контролювати дипломатичну кореспонденцію та кореспонденцію керівних партійно-радянських робітників).

²⁷ ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр.193. – Арк. 43, 45, 93.

²⁸ ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 162. – Т. 1. – Арк. 69.

ли безмитному та безакцизному пропуску. У цій царині теж часто-густо спостерігались зловживання як окремими особами, так і цілими організаціями^{29,30,31}.

Контрабанда завдавала збитків не лише фінансово-економічній системі країни. Дуже часто конспіративність контрабандистів та їх знання прикордонної місцевості використовувалися розвідувальними органами Польщі (також і Румунії). Так, відомий київський контрабандист Гольберг, що підтримував «ділові» стосунки з Варшавською компанією «ЗГХ» (отримував 30% виручки від перевезеного ним товару), як з'ясувалося пізніше, був водночас агентом II відділу Польського Генштабу, який займався розвідувальною діяльністю на території України. Часто розвідувальні служби використовували контрабандистів «всліпу», як кур'єрів для переправлення через кордон важливої інформації³².

З польськими розвідувальними органами співпрацювала група контрабандистів Зільбермана (м. Кам'янець-Подільський). Ці відомості було використано Подільським губвідділом ДПУ для проникнення до спецслужб Польщі. Один із таємних співробітників прикордонного посту перевербував зв'язкового Зільбермана і через нього передав листа начальнику постерунку (розвід поста в Польщі) Махницькому з проханням зустрітися з ним для особистих переговорів. На цій зустрічі таємний співробітник представився завідуючим конторою Донбасторгу в м. Кам'яніці і запропонував Махницькому свої послуги на користь Польщі, пославшись на своє польське походження. Пізніше він був представлений начальнику експозитури 5 у Львові майору Чеховському, після чого отримав завдання розвідувального характеру по військовій лінії³³.

Із економічною злочинністю загалом, а зокрема з контрабандою та митними правопорушеннями на східному кордоні Польщі боровся Корпус Охорони Прикордоння (КОП). Проте у порівнянні із західним кордоном, де саме контрабанда стала переважаючим злочином³⁴, на східному її відрізку ці показники були набагато меншими³⁵. Основними причинами цього явища були зубожіння місцевого населення прикордоння, недостатня фінансова стабільність, економічні труднощі. Відмітимо, що заняття нелегальним перевезенням товарів, як свідчать архівні матеріали, ставало досить часто не тимчасовим, а основним видом діяльності. Асортимент товарів, який належав до об'єктів контрабанди, був дуже широкий. Нелегально перевозили шкіряну галантерею, одяг, взуття, сукняні матеріали, хутро, хутрянні шкірки, домашніх тварин, озброєння, цукор, чай, какао, жир, горілку тощо. Наприклад, у затриманого на теренах 3 батальйону КОП 3 вересня 1928 р. П. Бережного вартові КОП виявили 31 коробки цукру фірми «Coty», а також 500 рублів у золоті. На підставі статей 136 та 151 розпорядження «Про фінанси держави», злочинець скеровувався до прокуратури окружного суду у Рівному й відповідно до його рішення від 22 листопада того ж року був виселений за 30 км з прикордонної смуги. Такий же захід застосовано до затриманого 23 січня 1936 р. на цій же території Ш. Бубера. Окрім цього, за нелегальне перевезення товарів та людей, суд наклав на нього штраф у розмірі 755, 81 злотих.

У контексті національної приналежності серед контрабандистів переважали євреї, які займалися цим видом протиправної діяльності у значним масштабах. Наприклад, М. Кац прибув до Польщі із радянської Росії у 1922 р., деякий час здійснював нелегальну торгівлю діамантами та іноземною валютою. З 1923 р. підтримував зв'язки із місцевими контрабандистами (із сіл Вельбовне, Бадівка, Мощаниця, Мар'янівка), а також тими, які мешкали у СРСР (в містах Славута, Зяслав, Борисів). Нерідко із речами, що нелегально привозилися із СРСР, він доставляв заборо-

²⁹ ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 426. – Т. 1. – Арк. 1, 2. – 27; Т. 2. – Арк. 1.

³⁰ Кульчицький, С. (1996). Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928), Київ.

³¹ О беспощинном пропуске прибывающего из-за границы в адрес благотворительных организаций продовольствия. Постановление объединенного заседания ВУЦИК и СНК 16 июня 1922 г. (1966), Борьба с преступностью в Украинской ССР. Сб. документов, Киев.

³² ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 162. – Т. 2. – Арк. 63; Спр. 427. – Ч. 1. – Арк. 124, 125, 132, 134.

³³ ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 162. – Т. 10. – Арк. 24, 42.

³⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach, Zespół 100. Urząd wojewodzki w Kielcach. Sygn. 2545. Zarządzenia ogolne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wojewodztwa 1928–1929, 158 k.

³⁵ Prochwicz, J. (2013), Wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza w zwalczaniu przemytu (zarys problematyki), Wywiad i kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej. Z działalności Oddziału II SG WP. Т. III: Wydawnictwo LTW, – Łomiaci.

нені газети. Розвідувальне представництво КОП № 8 виявило М. Каца та його спільників у січні 1928 р.³⁶

Траплялися випадки нелегального перевезення людей. Так, Л. Міндюк, будучи членом організації, які займалися таким видом протиправної діяльності, що знаходилися у Хелмі, займався контрабандою осіб із Радянського Союзу. Подібним родом нелегальних дій у той самий період на теренах Острозького повіту займалися Я. Потачник, Х. Мандельштейн та К. Лікієрмахер³⁷. Серед «виняткових контрабандистів», за свідченням розвідки КОП, – член Союзу сіоністів А. Зилберштейн, М. Брахман, Я. Куперштейн, Л. Ліхтенштейн. Отанній вважався у 1928 р. найбільшим контрабандистом м. Острог. Він підтримував контакти зі своїми спільниками із радянської України, а саме із міст Житомир, Славути, Борисів, Кривин, Сторожів, а також польськими контрабандистами. Відомо, що він винаймав спеціальне житло поблизу кордону, щоб мати певні переваги для здійснення нелегальної роботи. Крім того, Л. Ліхтенштейн утримував контакти із радянськими євреями, що займалися таким же видом протиправних дій³⁸.

Як свідчать джерела, контрабанда часто була прикриттям шпигунської діяльності на користь Радянського Союзу. Так, Е. Фелгож, власник магазину мануфактури, займаючись нелегальним перевезенням товарів із СРСР, здобував інформацію військового характеру і передавав її радянській розвідці. Подібним чином діяв К. Лібермахер, який, отримуючи зі Славути і Зяслава коштовності для «реалізації», збирав шпигунські відомості на користь СРСР³⁹.

Боротьба із контрабандою ускладнювалася, з однієї сторони, досить слабким приготуванням КОП у цьому питанні, з іншої – недостатньою зацікавленістю влади справою забезпечення безпеки кордону в економічному плані, адже головною на східному кордоні вважалася саме боротьба зі шпигунством та диверсійною діяльністю зі сторони СРСР⁴⁰.

Ситуаційні донесення і звіти інформують про незначну кількість на волинському відрізку східного кордону, власне, контрабандистів. Водночас джерела свідчать, що великою була чисельність осіб, які нелегально перетинали кордон із СРСР до Польщі з метою закупівлі товарів. Найбільше злочинців такого роду спостерігалось поблизу міст чи містечок, які були значними торговельними центрами, наприклад, м. Корець та м. Острог Рівненського повіту⁴¹. Так, тільки за період із 31 листопада до 4 грудня 1925 р. на відрізку 3 батальйону КОП лише в районі варті № 96 було затримано 263 особи, які нелегально перетнули кордон з метою закупівлі товарів у Корці⁴². За 1926 р. на відтинку 1 бригади КОП із цією ж ціллю перетнуло кордон до Польщі 9639 особи, при цьому 6700 купців підрозділи КОП затримали, адже їх дії трактувалися як незаконні⁴³.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, контрабанда була явищем і економічним і політичним. Протягом досліджуваного періоду, загалом, а зокрема з кінця 1920-х рр. відбувся деякий спад контрабанди, що було пов'язано з посиленням кримінально-правової відповідальності за контрабандну діяльність, обмеження приватного капіталу в промисловості і торгівлі а також завдяки заходам, спрямованим на покращення охорони кордонів.

³⁶ Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), оп. 9а. Спр. 244. Списки лиц, арештованных за нелегальный переход границы в Полесском и Тернопольском воеводстве. Списки контрабандистов Острога и Здолбунова, 11 арк.

³⁷ ДАВО, оп. 9а. Спр. 244. Списки лиц, арештованных за нелегальный переход границы в Полесском и Тернопольском воеводстве. Списки контрабандистов Острога и Здолбунова, 11 арк.

³⁸ Там само, арк. 7.

³⁹ Там само, арк. 8.

⁴⁰ Jabłonowski, M. (1995), Organizacja i działalność Korpusu Ochrony Pogranicza w walce z przemytem, Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania (1924–1939): materiały z konferencji popularnonaukowej, Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn.

⁴¹ ДАВО, оп. 9а. Спр. 808. Ситуаційні донесення I бригади пограничної охорони, 24.07.1926. – 15.12.1926 гг., 128 арк.

⁴² ДАВО, Ф. 46 Волинське воеводське управління, м. Луцьк Волинського воеводства, оп. 9. Спр. 985. Оперативні сводки командования Корпуса пограничной охорони, 01.12.1925. – 30.12.1925 гг., 30 арк.

⁴³ ДАВО, оп. 9а. Спр. 810. Сообщения I бригады охорони пограничного корпуса Волинскому воеводскому управлению о происшествиях на границе, 01.01.1927. – 16.02.1927 гг., 64 арк.

Список джерел

1. Бойко, В.М., Багрій-Шахматов, Л. В., Попов, Г.В. (2001). Історія митної справи в Україні, Видавець Вадим Карпенко, Київ.
2. Бортник, Л.В. Корпус охорони прикордоння на Волині у 1924-1939 рр. Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Bortnyk_Liena/Korpus_okhorony_prykordonnia_na_Volyni_u_19241939_r.pdf
3. Гнітько, С. Боротьба з контрабандою в Україні у 20-і роки, режим доступу: www.sbu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42157
4. Державний архів Волинської області (далі - ДАВО) Ф. 46 Волинське воєводське управління, м. Луцьк Волинського воєводства, оп 9. Спр. 985. Оперативные сводки командования Корпуса пограничной охраны, 01.12.1925. – 30.12.1925 гг., 30 арк.
5. ДАВО, оп. 9а. Спр. 244. Списки лиц, арештованных за нелегальный переход границы в Полесском и Тернопольском воеводстве. Списки контрабандистов Острога и Здолбунова, 11 арк.
6. ДАВО, оп. 9а. Спр. 808. Ситуационные донесения I бригады пограничной охраны, 24.07.1926. – 15.12.1926 гг., 128 арк.
7. ДАВО, оп. 9а. Спр. 810. Сообщения I бригады охраны пограничного корпуса Волинскому воеводскому управлению о происшествиях на границе, 01.01.1927. – 16.02.1927 гг., 64 арк.
8. Державний архів Рівненської області Ф. 156 Здолбунівське повітове староство, оп. 2. Спр. 129. Переписка со Здолбуновским поветовым управлением и постерунками государственной полиции о надзоре над лицами, заподозренными в контрабанде, 02.09.1928. – 10.12.1938 гг., 47 арк.
9. Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ). – Спр. 194. – Арк. 26;
10. ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 162. – Т. 1. – Арк. 69.
11. ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 162. – Т. 2. – Арк. 61.
12. ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 162. – Т. 20. – Арк. 50, 51.
13. ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 193. – Арк. 43, 45, 93.
14. ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 162. – Т. 10. – Арк. 24, 42.
15. ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 162. – Т. 2. – Арк. 63; Спр. 427. – Ч. 1. – Арк. 124, 125, 132, 134.
16. ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 426. – Т. 1. – Арк. 1, 2. – 27; Т. 2. – Арк. 1.
17. ДА СБУ. – Ф. 30. – Спр. 427. – Т. 1. – Ч. 1. – Арк. 19.
18. Зубов, Н. (1971), Ф.Э. Джержинский. Биография, Москва.
19. Из истории войск ВЧК и пограничной охраны 1917–1921 (1958), Документы и материалы, Москва.
20. Карпушин, М.П. (1965). Ответственность за государственные преступления, Юридическая литература, Москва.
21. Колдаев, В.М. (1970). Из истории организации борьбы с контрабандой в СССР (1917–1930 гг.), Известия вузов. Правоведение.
22. Кондурашкин, И.С. (1927). Частный капитал перед советским судом. Пути и методы накопления по судебным и ревизионным делам 1918-1926, Москва.
23. Коцан, Р.І., Коцан, Н.Н., Корецька, О.В. (2007). Робота митних органів Польщі по боротьбі з контрабандою (на прикладі митної палати в Білій Підлясці), Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки, Серія: Міжнародні відносини.
24. Коцан, Р.І. (2007). Роль митних органів України у захисті економічних інтересів держави і транскордонному співробітництві, Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих науковців, Дніпропетровськ, 30 березня 2007 р., Академія митної служби України, Дніпропетровськ.
25. Кульчицький, С. (1996). Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928), Київ.
26. Макотинский, М. (1925). Борьба с контрабандой и надзор прокуратуры, Вестник советской юстиции.
27. Морозов, О.В. (2005). Историчні аспекти боротьби з контрабандою наркотиків у ХІХ – на початку ХХ ст., Економічна безпека держави в умовах інтеграції до світового співтовариства: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Академія митної служби України, Дніпропетровськ.
28. Народное хозяйство СССР за 1922–1923 гг. (1924), Москва-Ленинград.

29. О беспощинном пропуске прибывающего из-за границы в адрес благотворительных организаций продовольствия. Постановление объединенного заседания ВУЦИК и СНК 16 июня 1922 г. (1966), Борьба с преступностью в Украинской ССР. Сб. документов, Киев.
30. Омельчук, О.М. (2003). Историчні аспекти боротьби з контрабандою в Україні, Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.
31. Пограничные войска СССР. 1918–1928 (1973), Москва.
32. Положення РНК РРФСР від 21 грудня 1921 р. про введення політ контролю (заборонялося контролювати дипломатичну кореспонденцію та кореспонденцію керівних партійно-радянських робітників).
33. Угаров, Б. (1975). У таможенного барьера, Москва.
34. Archiwum Państwowe w Kielcach, Zespół 100. Urząd wojewodzki w Kielcach. Sygn. 2545. Zarządzenia ogolne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wojewodztwa 1928–1929, 158 k.
35. Dominiczak, H. (1992). Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
36. Jabłonowski, M. (1995). Organizacja i działalność Korpusu Ochrony Pogranicza w walce z przemytem, Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania (1924–1939): materiały z konferencji popularnonaukowej, Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn.
37. Kotsan, R.I., Kotsan, N.N. (2007). Placówki służby celnej Polski na obszarze polskiej części Euroregionu Bug: struktura oraz ocean pracy w świetle badań ankietowych, Regiony pogranicza w dobie integracji europejskiej: wymiana współpraca wielokulturowść, Bielsko-Biala.
38. Prochwicz, J. (2003). Formacja Korpusu Ochrony Pogranicza w 1939 roku, Wydawnictwo «Neriton», Warszawa.
39. Prochwicz, J. (2013). Wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza w zwalczaniu przemytu (zarys problematyki), Wywiad i kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej. Z działalności Oddziału II SG WP. T. III: Wydawnictwo LTW, – Łomiaki.

References

1. Boiko, V.M. (2001). Istoriiia mytnoi spravy v Ukraini, Vydavets Vadym Karpenko, Kyiv.
2. Bortnyk, L.V. Korpus okhorony prykordonna na Volyni u 1924-1939 rr. rezhyim dostupu: http://shron.chtyvo.org.ua/Bortnyk_Liena/Korpus_okhorony_prykordonna_na_Volyni_u_19241939_r.pdf
3. Hnitko, S. Borotba z kontrabandoiu v Ukraini u 20-i roky, rezhyim dostupu: www.sbu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42157
4. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti (dali - DAVO) F. 46 Volynske voievodske upravlinnia, m. Lutsk Volynskoho voievodstva, op 9. Spr. 985. Operatyvnye svodky komandovanyia Korpusa pohranychnoi okhrany, 01.12.1925. – 30.12.1925 hh., 30 ark.
5. DAVO, op. 9a. Spr. 244. Spysky lyts, areshovannykh za nelehalnyi perekhod hranytsi v Polesskom y Ternopolskom vovodstve. Spysky kontrabandystov Ostroha y Zdolbunova, 11 ark.
6. DAVO, op. 9a. Spr. 808. Sytuatsyonnye donesenyia I bryhady pohranychnoi okhrany, 24.07.1926. – 15.12.1926 hh., 128 ark.
7. DAVO, op. 9a. Spr. 810. Soobshchenyia I bryhady okhrany pohranychnoho korpusa Volynskomu vovodskomu upravleniyu o proysshestvyakh na hranytse, 01.01.1927. – 16.02.1927 hh., 64 ark.
8. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoii oblasti F. 156 Zdolbunivske povitove starostvo, op. 2. Spr. 129. Perepyska so Zdolbunovskym povetovym upravlenyem y posterunkamy hosudarstvennoi polytssy o nadzore nad lytsamy, zapodozrennyymi v kontrabande, 02.09.1928. – 10.12.1938 hh., 47 ark.
9. Derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali – DA SBU). – Spr. 194. – Ark. 26;
10. DA SBU. – F. 13. – Spr. 162. – T. 1. – Ark. 69.
11. DA SBU. – F. 13. – Spr. 162. – T. 2. – Ark. 61.
12. DA SBU. – F. 13. – Spr. 162. – T. 20. – Ark. 50, 51.
13. DA SBU. – F. 13. – Spr. 193. – Ark. 43, 45, 93.
14. DA SBU. – F. 30. – Spr. 162. – T. 10. – Ark. 24, 42.
15. DA SBU. – F. 30. – Spr. 162. – T. 2. – Ark. 63; Spr. 427. – Ch. 1. – Ark. 124, 125, 132, 134.
16. DA SBU. – F. 30. – Spr. 426. – T. 1. – Ark. 1, 2. – 27; T. 2. – Ark. 1.
17. DA SBU. – F. 30. – Spr. 427. – T. 1. – Ch. 1. – Ark. 19.

18. Zubov, N. (1971), F.Э. Dzherzhynskiy. Byohrafiya, Moskva.
19. Yz ystoryy voisk VChK y pohranychnoi okhrany 1917–1921 (1958), Dokumenty y materyaly, Moskva.
20. Karpushyn, M.P. (1965). Otvetstvennost za hosudarstvennyye prestupleniya, Yurydycheskaia lyteratura, Moskva.
21. Koldaev, V.M. (1970). Yz ystoryy orhanyzatsyy borby s kontrabandoi v SSSR (1917– 1930 hh.), Yzvestyia vuzov. Pravovedeniye.
22. Kondurashkyn, Y.S. (1927). Chastnyi kapytal pered sovetskim sudom. Puty y metody nakopleniya po sudebnym y revyzyonnym delam 1918-1926, Moskva.
23. Kotsan, R.I., Kotsan, N.N., Koretska, O.V. (2007). Robota mytnykh orhaniv Polshchi po borotbi z kontrabandoiu (na prykladi mytnoi palaty v Bili Pidliastsi), Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky, Serii: Mizhnarodni vidnosyny.
24. Kotsan, R.I. (2007). Rol mytnykh orhaniv Ukrainy u zakhysti ekonomichnykh interesiv derzhavy i transkordonnomu spivrobitnytstvi, Mytna polityka ta aktualni problemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi : Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. kursantiv, studentiv ta molodykh naukovtsiv, Dnipropetrovsk, 30 bereznia 2007 r., Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, Dnipropetrovsk.
25. Kulchytskyi, S. (1996). Komunizm v Ukraini: pershe desiatyrichchia (1919–1928), Kyiv.
26. Makotytskyi, M. (1925). Borba s kontrabandoi y nadzor prokuratury, Vestnyk sovetskoii yustytssy.
27. Morozov, O.V. (2005). Istorychni aspekty borotby z kontrabandoiu narkotyktiv u KhIKh – na pochatku KhKh st., Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh intehratsii do svitovoho spivtovarystva: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, Dnipropetrovsk.
28. Narodnoe khoziaistvo SSSR za 1922–1923 hh. (1924), Moskva-Lenynhrad.
29. O besposhlynnom propuske prybyvaiushcheho yz-za hranytsi v adres blahotvorytelnykh orhanyzatsyi prodovolstviya. Postanovleniye ob'edynennoho zasedaniya VUTsYK y SNK 16 yunია 1922 h. (1966), Borba s prestupnostiю v Ukraynskoii SSR. Sb. dokumentov, Kyev.
30. Omelchuk, O.M. (2003). Istorychni aspekty borotby z kontrabandoiu v Ukraini, Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava.
31. Pohranychnye voiska SSSR. 1918–1928 (1973), Moskva.
32. Polozhennia RNK RRFSSR vid 21 hrudnia 1921 r. pro vvedennia polit kontroliu (zaboronialosia kontroliuvaty dyplomatychnu korespondentsiiu ta korespondentsiiu kerivnykh partiino-radianskykh robitnykiv).
33. Uharov, B. (1975). U tamozennoho barera, Moskva.
34. Archiwum Państwowe w Kielcach, Zespół 100. Urząd wojewodzki w Kielcach. Sygn. 2545. Zarządzenia ogolne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wojewodztwa 1928–1929, 158 k.
35. Dominiczak, H. (1992). Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
36. Jabłonowski, M. (1995). Organizacja i działalność Korpusu Ochrony Pogranicza w walce z przemytem, Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania (1924–1939): materiały z konferencji popularnonaukowej, Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn.
37. Kotsan, R.I., Kotsan, N.N. (2007). Placówki służby celnej Polski na obszarze polskiej części Euroregionu Bug: struktura orar ocean pracy w świetle badań ankietowych, Regiony pogranicza w dobie integracji europejskiej: wymiana współpraca wielokulturowść, Bielsko- Biala.
38. Prochwicz, J. (2003). Formacja Korpusu Ochrony Pogranicza w 1939 roku, Wydawnictwo «Neriton», Warszawa.
39. Prochwicz, J. (2013). Wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza w zwalczaniu przemytu (zarys problematyki), Wywiad i kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej. Z działalności Oddziału II SG WP. T. III: Wydawnictwo LTW, – Łomiaki.